

ตอนที่ 14.3

การจัดการป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และต้นแบบการเรียนรู้

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 14.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

14.3.1 การจัดการป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

14.3.2 การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้

แนวคิด

1. ป่าชุมชนหลายแห่งมีการบริหารจัดการป่าเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากมีจุดเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน เช่น มีน้ำตก แหล่งน้ำ ถ้ำ ภูเขา หรือประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ ทำให้เกิดรายได้เพื่อเป็นกองทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนในการดูแลรักษา บำรุง พื้นฟู และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น พิธีบวชป่า เป็นต้น
2. ป่าชุมชนที่มีการบริหารจัดการที่ดีมีความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งทำให้ป่าคงความสมบูรณ์ยั่งยืนในขณะที่ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างต่อเนื่องจะเป็นป่าชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเยาวชนให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 14.3 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายองค์ประกอบในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้
2. บอกถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้ได้

เรื่องที่ 14.3.1

การจัดการป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ป่าชุมชนแต่ละแห่งมีสภาพพื้นที่และความหลากหลายของทรัพยากรป่าไม้ที่แตกต่างกัน บางแห่งมีลักษณะพิเศษหรือความโดดเด่นที่น่าสนใจเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เปรียบเสมือนเป็นห้องเรียนธรรมชาติที่สามารถศึกษาเรียนรู้ มีสภาพเหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งศึกษาธรรมชาติ เช่น น้ำตก ถ้ำ ลำธาร วัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุนจะส่งเสริมพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดภูมิปัญญาสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ประชาชนผู้สนใจได้เห็นประโยชน์และคุณค่าความสำคัญที่ชุมชนจะได้รับจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน และเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้อยู่คู่กับชุมชน เช่น ป่าชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง หมู่ที่ 5 ต.ยวน อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี และป่าชุมชนบ้านต่อแพ หมู่ 1 ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ทั้งนี้มีรายละเอียดของป่าชุมชนแต่ละแห่ง ดังนี้

1. ป่าชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง หมู่ที่ 5 ต.ยวน อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี

1.1 ประวัติความเป็นมา

บ้านถ้ำผึ้ง หมู่ที่ 5 ต.ยวน อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี เริ่มก่อตั้งเป็นหมู่บ้าน เริ่มจากกลุ่มคนได้เข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน เมื่อปี พ.ศ. 2505 เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงมีผู้คนจากท้องที่ต่างๆ และใกล้เคียงได้เข้ามาจับจองพื้นที่มากยิ่งขึ้นจนกระทั่งได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องถิ่น เมื่อปี พ.ศ. 2517 เป็นบ้านถ้ำผึ้ง หมู่ที่ 7 ต.ยวน อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี ด้วยสภาพของหมู่บ้านที่รายล้อมไปด้วยภูเขาหินปูน และมีถ้ำเขาหินปูนอยู่แห่งหนึ่งที่มีผึ้งเข้ามาอาศัยทำรังเป็นจำนวนมาก หมู่บ้านแห่งนี้จึงตั้งชื่อตามลักษณะของพื้นที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ว่า “บ้านถ้ำผึ้ง” ซึ่งปัจจุบันราษฎรยังคงอนุรักษ์ถ้ำที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านให้คงอยู่ตลอดมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2522 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองในตำบลยวนใหม่ บ้านถ้ำผึ้งจึงเปลี่ยนเป็น หมู่ที่ 5 ต.ยวน อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี จนปัจจุบัน

1.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านถ้ำผึ้งได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2550 เนื้อที่ 1,469 ไร่ บ้านถ้ำผึ้งเป็นหมู่บ้านท่ามกลางป่าธรรมชาติรายล้อมด้วยภูเขาหินปูน ลักษณะพื้นที่แปลงที่ 1 เป็นที่ราบสลับด้วยเนินเขา อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติย่านยาว ป่าเขาวง และป่ากระชม และเขต สปก. ลักษณะเป็นป่าดิบชื้นมีต้นไม้ขนาดใหญ่ ขนาดเส้นรอบวง 200 เซนติเมตรขึ้นไป มากกว่า 50 ต้น เป็นป่าต้นน้ำของคลองคุย แปลงที่ 2 ลักษณะป่าเป็นแบบทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีการปลูกเสริมและปรับปรุงภูมิทัศน์เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่ตั้งของบ่อน้ำต้นทรายดูด ดังแสดงในภาพที่ 14.23 และ 14.24 แปลงที่ 3 และ 4 มีสภาพเป็นภูเขาสูง มีสภาพป่าเป็นป่าสมบูรณ์ ลักษณะป่าเขาหินปูนและป่าดิบชื้น

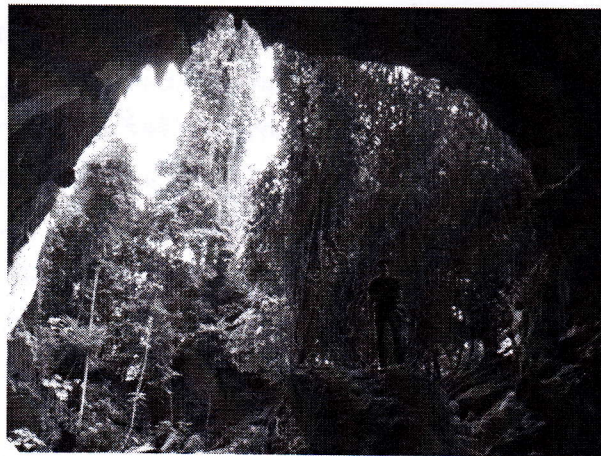
1.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านถ้ำผิงยังคงรักษาสภาพเป็นป่าธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ มีลักษณะที่พิเศษและจุดเด่นหลายอย่าง เช่น ปิงมหัศจรรย์น้ำดันทรายดูด ปาดันน้ำน้ำผุด ดอกไม้สีดำน้ำลอด ถ้ำผิง น้ำตกธารพฤษภา เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว สามารถพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

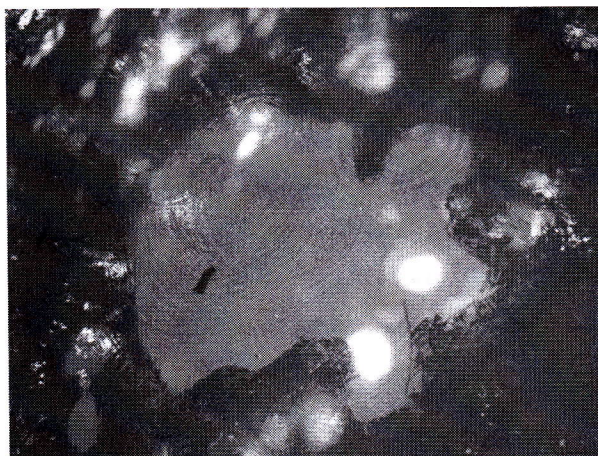
เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของราษฎรที่จะช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้จากผลผลิตจากป่าชุมชนที่มีมูลค่า และสร้างรายได้ที่สำคัญ อาทิ น้ำผิงป่า หน่อไผ่ตง เหยียง ก่อ สะตอ ผักเหลียง เห็ดต่างๆ ตัวต่อ ไช้ผดแดง และพืชสมุนไพรต่างๆ

เป็นแหล่งศึกษาทางธรรมชาติ เช่น ศึกษาพันธุ์ไม้ของป่าดิบชื้นและป่าเขาหินปูน ศึกษาความพิเศษของตาน้ำผุดต้นน้ำของคลองคุย ซึ่งเป็นแหล่งน้ำของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

ป่าชุมชนบ้านถ้ำผิงได้รับรางวัลดีเด่นด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2553 รางวัลลูกโลกสีเขียว จากบริษัท ปีโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) ปี พ.ศ. 2547 และ มาตรฐานการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เครื่องหมายรับรองจากกรมการท่องเที่ยว ประจำปี พ.ศ. 2560 จำนวน 2 เครื่องหมายรับรอง คือ การรับรองมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจ (Ecotourism Attraction Standard Good) และการรับรองมาตรฐานบ้านพักโฮมสเตย์ (Homestay Standard)

ภาพที่ 14.23 ถ้ำผิง แหล่งท่องเที่ยวในป่าชุมชน

ภาพที่ 14.24 บ่อน้ำต้นทรายดูดในป่าชุมชน

1.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

บ้านถ้ำผิงให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าไม่เป็นการทำลายหรือสร้างความเสียหาย การใช้ทรัพยากรจะมีราษฎรเข้าร่วม โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งมีกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่า ดังนี้

1.4.1 มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าชุมชนบ้านถ้ำผิงโดย

- 1) มีศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านถ้ำผิง ให้บริการข้อมูลประวัติความเป็นมาของป่าชุมชน แนะนำข้อมูลแหล่งภูมิทัศน์ในป่าชุมชน
- 2) การพัฒนารูปแบบผลิตผลจากป่า เพื่อนำมาต่อยอดเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์
- 3) มีมัคคุเทศก์ซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนแนะนำสถานที่และให้ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน
- 4) มีการจัดการบริการที่พักในลักษณะโฮมสเตย์ ซึ่งดำเนินการโดยชุมชนในท้องถิ่น มีการบริการอาหารพื้นบ้าน โดยได้นำรายได้บางส่วนกลับมาใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านถ้ำผิง เพื่อให้มีความยั่งยืนสืบไป

1.4.2 คัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 9 คน เพื่อเป็นแกนนำในการทำแผนกิจกรรมป่าชุมชน โดยจัดให้มีการประชุมติดตามความก้าวหน้าในวันประชุมประจำเดือนในโอกาสต่างๆ

1.4.3 กำหนดระเบียบ ข้อบังคับและบทลงโทษ ที่มาจากฉันทามติร่วมกัน

1.4.4 ราษฎรทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันปลูกป่าในพื้นที่เสื่อมโทรม เพื่อจัดทำเป็นแปลงธนาคารอาหารชุมชน ปลูกต้นไม้สองข้างทาง จัดเตรียมกล้าไม้ไว้สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมปลูกต้นไม้เป็นที่ระลึก

1.4.5 ส่งเสริมให้ราษฎรปลูกต้นไม้เพื่อใช้สอยในพื้นที่ของตนเองเพื่อลดการใช้สอยไม้จากป่าชุมชน

1.4.6 จัดให้มีการลาดตระเวนป่าอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง ราษฎรต้องเฝ้าระวังการบุกรุกป่าในพื้นที่ติดต่อและแจ้งข่าวการบุกรุก

1.4.7 มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าชุมชนมีการจัดที่พัก เช่น โฮมสเตย์ มีการบริการอาหาร ซึ่งเงินรายได้บางส่วนได้นำกลับมาใช้ในการบริหารจัดการป่าแห่งนี้ให้มีความยั่งยืนต่อไป

1.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านถ้ำผึ่งเป็นสถานที่ศึกษาดูงานและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากมีความสมบูรณ์และมีความหลากหลายของธรรมชาติ ตลอดจนมีความพิเศษที่น่าสนใจหลายอย่าง ทำให้บ้านถ้ำผึ่งมีรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เช่น บึงมหัศจรรย์น้ำดันทรายดูด ป่าต้นน้ำน้ำผุด ดอกไม้สีตำถ้ำน้ำลอด ถ้ำผึ่ง น้ำตกธารพฤษภา จุดชมวิว ดังตัวอย่างในภาพที่ 14.25 และ 14.26

ภาพที่ 14.25 บ่อน้ำดันทรายดูด จุดเด่นในป่าชุมชน

ภาพที่ 14.26 เส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง เป็นต้นน้ำของคลองคุย ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญสำหรับชุมชนบ้านถ้ำผึ่งและชุมชนใกล้เคียง เพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภค และป่าชุมชนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งอาหารของชุมชนที่สามารถเข้ามาเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและมีเหลือไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนมีมูลค่าหลายแสนบาทต่อปีอีกด้วย ดังแสดงในภาพที่ 14.27

ภาพที่ 14.27 แหล่งต้นน้ำลำธารในป่าชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง

2. ป่าชุมชนบ้านต่อแพ หมู่ 1 ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

2.1 ประวัติความเป็นมา

บ้านต่อแพแต่เดิมไม่มีชื่อเรียก ต่อมาได้มีชาวต่างถิ่นเข้ามาจับจองที่ทำกินจากหมู่บ้านอื่น จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหลวง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการทำนาทำสวน โดยเฉพาะข้าว ซึ่งพบว่าภายหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรมีจำนวนมาก ประกอบกับการคมนาคมที่ไม่สะดวกต่อการขนส่งไปยังแหล่งจำหน่าย ดังนั้นชาวบ้านจึงตัดไม้ไผ่มาผูกกันเป็นแพ เพื่อบรรทุกข้าวไปขายที่เมืองยวม (อำเภอแม่สะเรียงในปัจจุบัน) โดยล่องแพไปตามลำน้ำยวม เมื่อมีการผูกแพทำแพกันบ่อยมากขึ้น ก็เลยเป็นที่เรียกขานกันว่าบ้านต่อแพ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อบ้านต่อแพ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนบ้านต่อแพมีชีวิตผูกพันกับป่า นอกจากใช้ไม้ไผ่ในการทำแพแล้ว ยังมีการใช้ประโยชน์จากป่าหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นพืชสมุนไพร ของป่า หรือไม้ใช้สอยต่างๆ จนเกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่หลายครั้ง ต่อมากรมป่าไม้ได้เข้ามาสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของป่าชุมชน ส่งเสริมและ

สนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น ซึ่งชุมชนเห็นเป็นเรื่องที่ดี เพราะนอกจากจะให้ชุมชนดูแลรักษาแล้ว ยังให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังคำเปรียบเปรยของผู้ใหญ่บ้านที่ว่าเหมือนเมื่อก่อนภาคีรัฐมนตรีมอบรถยนต์ให้ชาวบ้านดูแลรักษาเพียงอย่างเดียว ห้ามจับ ห้ามขับ ห้ามนั่ง แต่เมื่อได้ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนแล้ว ชาวบ้านสามารถร่วมกันช่วยดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ได้ตามความจำเป็นเพื่อส่วนรวม

2.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านต่อแพได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2557 เนื้อที่ 1,770 ไร่ ป่าชุมชนบ้านต่อแพมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง ลักษณะสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก และมีความหนาแน่นสูง เป็นป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณ ผลัดใบในช่วงฤดูร้อน พรรณไม้เด่นในพื้นที่ได้แก่ สัก แดง เต็ง รัง พลวง ฯลฯ

2.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

จากการที่ชุมชนร่วมแรงร่วมใจในการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านต่อแพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเขตปลอดไฟป่า ทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ร่มรื่นไปด้วยพืชพรรณไม้ป่าหลากหลายชนิด ประกอบกับในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้มีร่องรอยเส้นทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 ไว้ให้ชม เช่น ไม้พาดเป็นสะพานข้ามลำห้วย ซากรถที่ใช้ในสงคราม นอกจากนั้นยังมีดอยคูเวียง เป็นชุมชนโบราณที่เป็นที่ตั้งของชุมชนมาแต่เดิมเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีผีดู ไม่มีใครกล้าทำลาย ชาวบ้านจะขึ้นมาทำบุญปีละ 1 ครั้ง เป็นประจำทุกปี จากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศพบว่า ดอยคูเวียงมีลักษณะเป็นเนินเขาทอดยาวจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปทางตะวันตกเฉียงใต้ มีเนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ มีความสูงจากพื้นที่ราบ ประมาณ 80 เมตร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 610 เมตร บริเวณรอบดอยคูเวียง พบคูดิน กว้าง 4-5 เมตร ลึก 2-3 เมตร ขุดล้อมรอบภูเขา บางส่วนถูกขุดเป็นทางชัน บางส่วนลึกมาก สามารถมองเห็นได้ชัดเจน ส่วนบนสุดเป็นเนินกว้าง มีหนองน้ำกว้าง 12-15 เมตร ยาว 25-30 เมตร ลึก 2.5 เมตร มีน้ำขังตลอดปี มีเหวซึ่งชาวบ้านนิยมนำมาसानเป็นเสื้อ ริมหนองนี้มีซากเจดีย์ร้าง มีร่องรอยการขุดเจาะ ชาวบ้านเล่าว่ามีคนมาขโมยขุด ได้พระพุทธรูปหยก 3 องค์ จากลักษณะพิเศษด้านภูมิประเทศและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านต่อแพจึงได้ริเริ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยรายได้ส่วนหนึ่งจะนำกลับไปใช้ในการดูแลรักษาและพัฒนาบริหารจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ดังตัวอย่างกิจกรรมที่แสดงในภาพที่ 14.28 และ 14.29

ป่าชุมชนบ้านต่อแพได้รับรางวัลป่าชุมชนชนะเลิศระดับประเทศ รางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2558

2.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านต่อแพมีกิจกรรมหลักๆ ดังนี้

2.4.1 การจัดทำแผนชุมชน ร่วมกันจัดทำแผนชุมชนบ้านต่อแพเป็นประจำทุกเดือนผ่านเวทีประชาคมชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และชุดอาสาสมัครดับไฟป่า โดยจะเป็นการพูดคุยถึงผลการดำเนินงานที่ผ่านมา รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น มีการสอบถามความคิดเห็น และสอบถามความพึงพอใจ และประเมินผลการ

ดำเนินงานต่างๆ เพื่อจะได้ปรับแผนและวางแผนในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างตรงจุด

2.4.2 กฎระเบียบหมู่บ้าน มีกฎระเบียบของหมู่บ้านโดยได้รับมติดจากที่ประชุม และมีการติดตามตรวจสอบการปรับใช้กฎระเบียบของหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ เป็นกฎระเบียบข้อบังคับด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ โดยเฉพาะการเผาในพื้นที่ป่าและในพื้นที่การเกษตร เช่น ห้ามเผาป่าโดยเด็ดขาด กรณีเผาในพื้นที่ทำการเกษตรให้ทำแนวกันไฟให้เรียบร้อย และก่อนเผาต้องแจ้งผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการชุดดับไฟป่าของหมู่บ้านเพื่อตรวจสอบพื้นที่แนวกันไฟก่อนจึงจะเผาได้

2.4.3 การบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวป่าชุมชนบ้านต่อแพ

1) มีการจัดบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ และบริการอาหารพื้นบ้านให้กับนักท่องเที่ยว

2) มีบริการรถนำเที่ยว (รถ ATV) ตามเส้นทางสำหรับท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชนและโดยรอบชุมชน

3) มีเยาวชนและคนในชุมชนเป็นผู้นำเที่ยว เพื่อให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านต่อแพ (ภาพที่ 14.28)

4) จัดแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้นักท่องเที่ยวได้ชมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

5) มีการสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวบ้านกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มหีบอ้อย กลุ่มจักสาน กลุ่มเกษตรพอเพียง รวมทั้งให้นักท่องเที่ยวได้ลองลงมือทำ เช่น การจักสาน การทำอาหารพื้นบ้านไทใหญ่ เป็นต้น

6) จัดพิธีการบวชป่าบวชปลา เพื่อเป็นการอนุรักษ์ปลาและห้วยปลาหลด

7) จัดน้ำเที่ยวดัดต่อแพ ซึ่งเป็นสถานที่สืบทอดวัฒนธรรมชุมชน เป็นสถานที่เยี่ยมชมนิทรรศการผ้าทอโบราณเก่าแก่ เป็นสถานที่เก็บรักษาวัตถุโบราณสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (ภาพที่ 14.29)

2.4.4 การจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังป้องกันไฟป่าและหมอกควันในระดับหมู่บ้าน ชุมชนต่อแพมีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน และตั้งชุดอาสาสมัครดับไฟป่าของหมู่บ้าน ชุดลาดตระเวนเฝ้าระวังการเกิดไฟป่า มีบทบาทหน้าที่ที่ตั้งไว้ชัดเจน มีการบันทึกผลการลาดตระเวน หากเกิดปัญหาที่จะหารือเพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติงานที่เอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหาอย่างได้ผลจริง มีการเข้ารับการอบรมเรื่องการป้องกันปัญหาไฟป่าและหมอกควัน อบรม อบรม และเรื่องการบริหารจัดการป่าชุมชน มีการอยู่เวรยามในช่วงที่มักจะมีไฟป่า โดยทุกคนรอบครัวมีส่วนร่วมสอดส่องดูแล เมื่อเกิดไฟป่าจะช่วยกันดับได้ทันการณ์ และมีการตรวจเช็คอุปกรณ์ดับไฟให้มีความพร้อมในการใช้งานได้อย่างทันท่วงที

2.4.5 การจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวกันไฟ ทั้งในพื้นที่ป่า พื้นที่ทำกินสองข้างทาง และบริเวณพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า การกันเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบริเวณข้างวัดต่อแพ การบวชป่า การปลูกป่า โดยกิจกรรมดังกล่าวจะมีการดำเนินงานเป็นประจำทุกปี รวมทั้งการประชุมกรรมการป่าชุมชน การพูดคุยสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค สอบถามความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนทุกกลุ่ม เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อวางแผนในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 14.28 กิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ

ภาพที่ 14.29 ซากรถกองทัพอากาศอยู่ป่าในสมัยสงครามโลก

2.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ประโยชน์ของการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านต่อแพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชน และนำเงินรายได้บางส่วนคืนกลับมาบริหารจัดการป่าชุมชน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ดังแสดงในภาพที่ 14.30 และ 14.31

สำหรับการใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ มีดังนี้

- 1) เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น
- 2) เก็บหาของป่า พืชสมุนไพร และเห็ดต่างๆ นำไปเป็นยาสมุนไพร และอาหารในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการเพิ่มมูลค่าใบตองตึง ทำเป็นแพมุงหลังคา และคลุมแปลงปลูกสตอเบอรี่
- 3) เป็นศูนย์การเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความรู้การทำปุ๋ยหมัก จากเศษหญ้า กากข้าวโพด กากถั่วเหลือง
- 4) ฝ่ายชะลอน้ำ ช่วยลดการพังทลายของดินและลดความรุนแรงของกระแสน้ำ กักเก็บตะกอนที่ไหลลงมากับน้ำในลำห้วยได้ดี เป็นการช่วยยืดอายุแหล่งน้ำตอนล่างให้ต้นเขินช้างลง คุณภาพของน้ำมีตะกอนปะปนน้อยลง
- 5) เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่พื้นที่จากการที่ความชุ่มชื้นเพิ่มมากขึ้น ความหนาแน่นของพันธุ์พืชก็ย่อมจะมีมากขึ้น อีกทั้ง แหล่งน้ำยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และใช้เพื่อการบริโภคของชุมชนและสัตว์ต่างๆ ตลอดจนนำไปใช้ในการเกษตรได้อีกด้วย

ภาพที่ 14.30 เส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน

ภาพที่ 14.31 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าชุมชน

กิจกรรม 14.3.1

จับบอกถึงองค์ประกอบสำคัญของป่าชุมชนที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวตอบกิจกรรม 14.3.1

ป่าชุมชนที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีจุดเด่นที่น่าสนใจทางธรรมชาติ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ถ้ำ น้ำตก แหล่งโบราณคดี ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เส้นทางศึกษาธรรมชาติ และมีระบบการบริหารจัดการที่ดี

เรื่อง 14.3.2

การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้

การมีส่วนร่วม ความสามัคคี การพึ่งพาตนเองของชุมชน การทำมาหากินอย่างพอเพียง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการป่าชุมชน ป่าชุมชนบางแห่งประสบความสำเร็จเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้กระบวนการและวิธีการดำเนินงาน โดยนำไปขยายผลสู่ชุมชนของตนเอง ซึ่งขอยกตัวอย่างป่าชุมชนที่เป็นต้นแบบของการเรียนรู้คือ ป่าชุมชนบ้านไทรเอน หมู่ที่ 8 ต.สองสลึง อ.แกลง จ.ระยอง และป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ ต.เสียว อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ จ.ศรีสะเกษ ทั้งนี้มีรายละเอียดของป่าชุมชนแต่ละแห่งดังนี้

1. ป่าชุมชนบ้านไทรเอน หมู่ที่ 8 ต.สองสลึง อ.แกลง จ.ระยอง

1.1 ประวัติความเป็นมา

“ป่าชุมชน” เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายในชุมชน ในการช่วยลดปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญและเป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

เดิมแต่ก่อนบ้านไทรเอน เป็นบ้านสองสลึง ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลชากโดน อำเภอแกลง และต่อมาได้แยกตัวออกเป็นตำบลสองสลึง หมู่ที่ 8 บ้านไทรเอน ที่มาของชื่อหมู่บ้าน เนื่องจากในหมู่บ้านมีต้นไทรใหญ่ขึ้นอยู่จำนวนมาก ชาวบ้านจึงพากันเรียกและตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านไทรเอน สภาพพื้นที่ป่าเป็นป่าดั้งเดิมตามธรรมชาติ พื้นที่บางส่วนมีการบุกรุกจับจองปลูกต้นยางพารา ซึ่งต่อมานายสมศักดิ์ เครือวัลย์ ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านได้เห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ จึงได้พูดคุยปรึกษาหารือกับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงติดกับป่า เพื่อป้องกันรักษาผืนป่าในพื้นที่หมู่บ้านของตน ที่เป็นป่าต้นน้ำของชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำเกษตรกรรม จึงต้องอาศัยน้ำจากป่าเขาแห่งนี้ โดยชาวบ้านจะเรียกกันว่าป่าเขาหินตั้ง อยู่ในป่าสงวนแห่งชาติป่าภูเขหินตั้ง ดังนั้น เพื่อเป็นการรักษาป่าและอนุรักษ์ผืนป่านี้ไว้ให้ลูกหลานต่อไป จึงได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เพื่อจัดทำโครงการป่าชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. 2552

1.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านไทรเอนได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2552 เนื้อที่ 827 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ลาดชันเชิงเขา สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง มีความอุดมสมบูรณ์และ

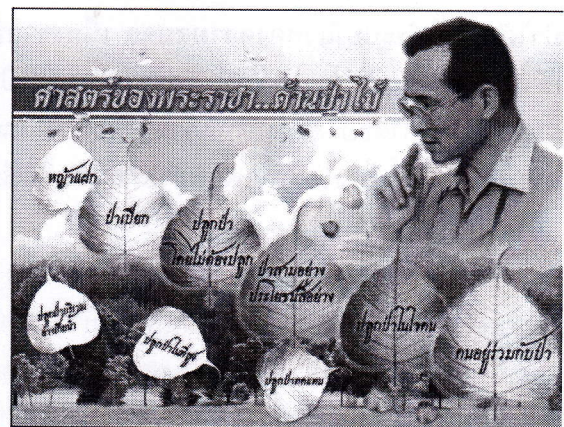
ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ป่าต่างๆ และมีสัตว์ต่างๆ อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าผืนนี้ และพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่พบ ได้แก่ มะค่าโมง ประดู่ป่า กระบก ตะแบก ขนุนป่า กระท้อนป่า ลำรอง มะหาด ไม้แดง มักกะทียบโรงปลาไหลเผือก ฯลฯ และพันธุ์ไม้ที่ปลูกเสริมใหม่ได้แก่ ประดู่กิ่งอ่อน ตะเคียน ยางนา มะฮอกกานี (ภาพที่ 14.33)

1.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

จุดเด่นของป่าชุมชนบ้านไทรเอน เป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมในการดูแลและใช้ทรัพยากร ผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังมีการอนุรักษ์จัดการฟื้นฟูให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ราษฎรในชุมชนมีการใช้พื้นที่ทำกิน โดยยึดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบแนวคิดที่แสดงในภาพที่ 14.32 นำไปสู่การพึ่งพาตนเองและเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นต้นแบบการเรียนรู้ในการบริหารจัดการป่าโดยน้อมนำแนวทางศาสตร์พระราชามาปฏิบัติสู่การพัฒนาป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน

การจัดตั้งศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสองสลึง ของนายสมศักดิ์ เครือวัลย์ ที่ปรึกษาป่าชุมชนบ้านไทรเอน สามารถเป็นสื่อกลางในการนำความรู้ตามแนวทางศาสตร์พระราชาขับเคลื่อนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น มีฐานการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การจัดทำแปลงสาธิตระบบวนเกษตร การเผาถ่านได้น้ำส้มควันไม้ แก๊สชีวภาพ การทำปุ๋ยหมัก

ป่าชุมชนบ้านไทรเอน ได้รับรางวัลดีเด่นด้านน้อมนำศาสตร์พระราชา สู่การพัฒนาป่าชุมชน โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2560

ภาพที่ 14.32 กรอบแนวคิด “ศาสตร์พระราชา สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”

1.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

1.4.1 ป่าชุมชนบ้านไทรเอนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงได้น้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการป่าชุมชน รวมทั้งปรับใช้กับชีวิตประจำวัน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มงาน คือ กลุ่มที่ 1 ปรัชญา แนวคิด กลุ่มที่ 2 บัณฑิตการผลิต กลุ่มที่ 3 พลังงานทางเลือก กลุ่มที่ 4 ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การปลูกหญ้าแฝกเพื่อ

การอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งชุมชนมีการสร้างฝายชะลอน้ำแบบท้องถิ่น (หรือฝายแม้ว) ทำไว้เพื่อกักเก็บน้ำชะลอน้ำจากป่าในฤดูฝน เพื่อให้สัตว์ต่างๆ ได้อาศัยดื่มกิน

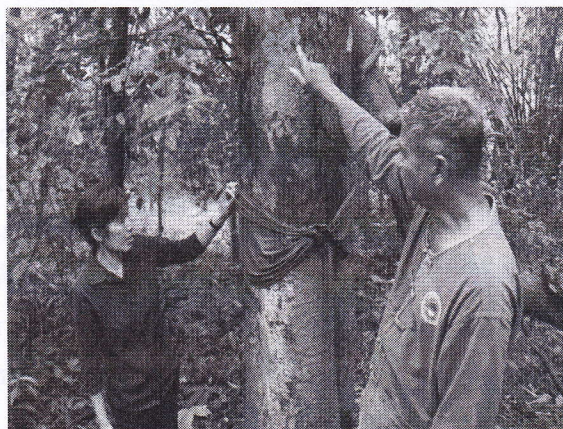
1.4.2 การส่งเสริมถ่ายทอดเทคโนโลยี และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบอินทรีย์ สอนการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยน้ำหมัก และการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก โดยมีพัฒนาที่ดินจังหวัดระยอง และหน่วยงานด้านการเกษตรให้การสนับสนุนด้านข้อมูลและงบประมาณ

1.4.3 การถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อสร้างเครือข่ายป่าชุมชน รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกจากรุ่นสู่รุ่นไปสู่กลุ่มเยาวชนอีกด้วย เช่น กิจกรรมการบวชป่าเพื่อการอนุรักษ์ (ภาพที่ 14.34)

1.4.4 จังหวัดระยองเป็นเมืองเศรษฐกิจทั้งการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม การมีทรัพยากรป่าไม้ที่ชุมชนร่วมกับกรมป่าไม้ดูแลรักษา บริหารจัดการป่าภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้ สนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างยั่งยืน นับเป็นป่าชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้

ภาพที่ 14.33 สภาพทั่วไปป่าชุมชนบ้านไทรเอน

ภาพที่ 14.34 การบวชป่าเพื่อการอนุรักษ์

1.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการน้อมนำศาสตร์พระราชา สู่การพัฒนาป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแปลงสาธิตกิจกรรมต่างๆ ตามแนวพระราชดำริ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง เป็นต้น

ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านไทรเอนด้านอื่นๆ มีดังนี้

1.5.1 เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน เช่น หน่อไม้ไผ่ตง เห็ดเสม็ด เห็ดมะม่วง เห็ดขอน และสำโรง

1.5.2 การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรป่าไม้ที่จากป่าชุมชน โดยการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากกลุ่มแม่บ้าน เช่น สบู่สมุนไพรขมิ้นชัน สบู่ถ่านจากไผ่ ผงถ่านเผาจากต้นไผ่ น้ำส้มควันไม้

1.5.3 เป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชนและตำบลสองสลึง เนื่องจากป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้ จึงทำให้มีการกักเก็บน้ำและเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนที่ประกอบอาชีพทำอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำสวนผลไม้ เป็นต้น

1.5.4 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ป่าชุมชนบ้านไทรเอน มีทั้งน้ำตกที่น่าสนใจ คือน้ำตกตาตั้ง ซึ่งมีความสวยงามตามธรรมชาติ สามารถเก็บกักน้ำได้ทั้งปี ปัจจุบันจะมีน้ำเฉพาะช่วงหน้าฝน โดยทางชุมชนจะพัฒนาหาแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป

2. ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ ต.เสียว อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ จ.ศรีสะเกษ

2.1 ประวัติความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. 2528 กรมป่าไม้ได้อนุมัติให้บริษัทเอกชนในจังหวัดศรีสะเกษเช่าพื้นที่ป่าโนนใหญ่ จำนวน 500 ไร่ ในราคาไร่ละ 10 บาท เพื่อปลูกสวนปาล์มและปลูกยางพารา สายพันธุ์คามาลูเลซิส เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2528 การเช่าพื้นที่ของเอกชนก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนรอบป่าโนนใหญ่ เนื่องจากพื้นที่เช่าเป็นป่าที่กำลังฟื้นฟูสภาพในระดับที่เป็นป่าสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ซึ่งชาวบ้านถือสิทธิการครอบครองต่อเนื่องมาจากยุคของการทำไร่ การเข้ามาสัมปทานผู้เช่าได้ไถทำลายป่าเดิมทิ้ง พร้อมกับขายเนื้อไม้และขุดดิน ลูกวิ่งไปขายซึ่งเป็นการทำงานที่สวนทางกันกับเหตุผลในการเช่าที่อ้างว่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า จากนั้นชาวบ้านจึงเริ่มก่อตัว โดยได้ขอความร่วมมือกับนักศึกษาคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำรวจป่าตามหลักเกณฑ์การกำหนดสภาพป่าเป็นป่าเสื่อมโทรมหรือป่าสมบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า ป่าโนนใหญ่เป็นป่าสมบูรณ์ ชาวบ้านและสภาตำบลเสียว จึงร่วมกันเสนอเรื่องให้กรมป่าไม้ทบทวนและระงับการให้เช่าพื้นที่ จึงนำไปสู่การชุมนุมประท้วงหลายครั้งกระทั่ง นายณรงค์ วงศ์วรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้น ได้ลงมาดูพื้นที่ด้วยตนเอง โดยนั่งเฮลิคอปเตอร์มาลงที่สนามโรงเรียนบ้านเสียวและเข้าตรวจสอบสภาพผืนป่าโนนใหญ่ พบว่าป่าโนนใหญ่ยังเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มีต้นยางนา น้อยใหญ่จำนวนมาก กระทั่งท่านได้ใช้มือโอบกอดต้นยางนาต้นใหญ่ต้นหนึ่งด้วยตัวเองและกล่าวว่าป่าโนนใหญ่ไม่ได้เป็นป่าเสื่อมโทรมอย่างที่ได้รับรายงาน จากนั้นจึงสั่งให้ทบทวนสัญญาเช่าและเอกชนยินยอมถอนตัวออกจากพื้นที่เช่า

ประสบการณ์แต่ละช่วงของชุมชนรอบป่าโนนใหญ่ มีการบุกเบิกและถอนตัวออกให้ป่าฟื้นฟูสภาพ จนครั้งสุดท้ายที่ชุมชนรวมกันปกป้องป่า ก่อให้เกิดการรวมตัวเป็นชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ

สภาพแวดล้อมตำบลเสียว เพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโนนใหญ่ ต่อมาพัฒนามาเป็นคณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์ป่าโนนใหญ่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 และเริ่มพัฒนากลุ่มและคณะกรรมการป่าชุมชนโนนใหญ่มาอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน

2.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2548 เนื้อที่ 474 ไร่ ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นเนินสูง รอบป่าเป็นพื้นที่ลุ่มทำนา และหนองน้ำสาธารณะประโยชน์ของชุมชน ต่อด้วยพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ลักษณะป่าชุมชนโนนใหญ่จัดเป็นป่าประเภทไม้ผลัดใบหรือป่าผสม แบ่งเป็น

2.2.1 ป่าเบญจพรรณ ป่าชนิดนี้มีอยู่ประมาณ 90% ของพื้นที่ โดยทั่วไปเป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วย ต้นไม้ขนาดกลางเป็นส่วนมาก พื้นที่ป่าไม้ รกทึบมีไม้ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่จำนวนมาก

2.2.2 ป่าแดง ป่าโคก หรือป่าเต็งรัง เป็นป่ามีหน้าดินดินชั้นล่างเป็นหินลูกรัง ป่าชนิดนี้มีอยู่ประมาณ 10% ของพื้นที่

2.2.3 ป่าบุงป่าทาม และป่าหญ้า ในเขตพื้นที่ลุ่มริมน้ำซึ่งมีสภาพเป็นป่าบุงป่าทาม ป่าหญ้าส่วนใหญ่เป็นป่าพื้นที่ที่ป่าถูกทำลายไปหมด ดินเสื่อมโทรม ต้นไม้ไม่อาจเจริญเติบโตต่อไปได้ พวกหญ้าจึงเข้ามาแทนที่

2.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ที่จัดเป็นป่าเบญจพรรณยังคงความสมบูรณ์ ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ มากมาย เช่น มีแหล่งพืชพันธุ์ต่างๆ ไม่ต่ำกว่า 500-600 ชนิด มีสัตว์ปีกมากกว่า 60 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน มากกว่า 50 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มากกว่า 10 ชนิด นอกจากนี้ยังมีสัตว์จำพวกแมง และแมลงอีกมากกว่า 50 ชนิด สิ่งสำคัญยังพบสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำห้วยทับทันมากกว่า 80 ชนิด ด้วยเหตุนี้ป่าชุมชนโนนใหญ่จึงได้ชื่อว่าเป็นตู้กับข้าวของชุมชนที่อยู่รอบป่า โดยประกอบด้วย

2.3.1 ระบบนิเวศบนบก ลักษณะทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณแล้ง บริเวณนี้จะพบต้นไม้หลัก เช่น ต้นยางนา กระบาก กระบก หมากหม้อ ตะแบก พินชาด มะค่า อะลาง แดง ประดู่ มะค่าแต้ พืชกินหัว เช่น มันกลอย อีบุก ฯลฯ สัตว์ที่พบเช่น กระรอก กระแต ไก่ป่า งูสิงห์ งูเห่า แมลง แมงชนิดต่างๆ หน้าดินส่วนมากจะตื้นเป็นดินร่วนปนทราย ดินจะมีสีแดง ดินชั้นล่าง เป็นหินลูกรัง

2.3.2 ระบบนิเวศในน้ำ ในป่าชุมชนแห่งนี้ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกัน เกิดการเกื้อกูลของสิ่งมีชีวิตด้วยกัน ที่ใช้เป็นแหล่งอาหารเลี้ยงมนุษย์รอบป่าโนนใหญ่มาอย่างยาวนาน จากความสมบูรณ์ของนิเวศสายน้ำจึงทำให้ชุมชน ชาวบ้านมักเลือกตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ใกล้ริมฝั่งห้วยทับทันอยู่ตลอดแนวของสายน้ำ เพราะถือเป็นแหล่งทรัพยากรอันสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหารและเชื้อเพลิง

2.3.3 ระบบนิเวศป่าบุง ป่าทาม จัดเป็นสังคมพืชที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอีสานของไทยมาช้านาน “บุง” เป็นคำพื้นถิ่นอีสานหมายถึง บึง หรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำขังตลอดปี ส่วน “ทาม” หมายถึง พื้นที่ริมฝั่งลำน้ำซึ่งมีน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว ป่าบุง จึงหมายถึง ป่าที่เกิดอยู่ริมน้ำ โดยมีน้ำเอ่อขึ้นท่วมเป็นครั้งคราว และป่าทามหมายถึงป่าริมแม่น้ำที่มีน้ำท่วมถึงในฤดูฝนและน้ำแห้งขุดลงในฤดูแล้ง

ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ได้รับพระราชทานธง “ธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต” ข้าง 2 ตัว และรางวัลดีเด่นด้านเยาวชนคนรักป่า โครงการคนรักป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2558

2.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ในการบริหารจัดการ โดยการอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ 12 หมู่บ้าน รอบป่าโนนใหญ่จะแบ่งเขตการดูแลรักษาป่าของแต่ละชุมชนโดยจะเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้าน บ้านละ 12 คน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะรวมกันเป็นคณะกรรมการร่วมกันเรียกชื่อว่า “คณะกรรมการชาวบ้านเครือข่ายป่าชุมชนป่าโนนใหญ่” โดยจะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการใหม่ทุก 2 ปี นอกจากกรรมการที่ชาวบ้านเลือกตั้ง ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจะเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารป่าชุมชน 1 ชุด จำนวน 11 คน ประกอบด้วยตัวแทนบ้านละ 2 คน และประธาน 1 คน คณะกรรมการบริหารจะทำหน้าที่ประสานงานแต่ละหมู่บ้าน และดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า ดูแลรักษาและป้องกันรักษาป่า

กฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าโนนใหญ่ การตรากฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าคณะกรรมการจะจัดประชุมชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านเพื่อระดมความเห็น ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่า ข้อห้าม และบทลงโทษเมื่อได้ความคิดเห็นจากแต่ละหมู่บ้าน คณะกรรมการจะรวมความเห็นและตราเป็นร่างกฎระเบียบป่าชุมชนป่าโนนใหญ่ขึ้น จากนั้นนำกลับไปประชุมเพื่อขอมติจากชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน เมื่อได้รับฉันทานุมัติจากชาวบ้านทุกหมู่บ้านแล้ว จึงตราเป็นกฎระเบียบของป่าชุมชน และกฎระเบียบป่าโนนใหญ่จะมีการหารือเพื่อปรับปรุงร่วมกันกับชาวบ้านอยู่เสมอ

ชุมชนรอบป่าโนนใหญ่อยังคงรักษาการแบ่งปันตามวัฒนธรรมชุมชน เพียงแต่ทำการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนต่างถิ่นรู้จักกฎระเบียบของการใช้ประโยชน์ และดูแลควบคุมไม่ให้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ซึ่งการดูแลและควบคุมไม่ให้มีการฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าชุมชน คณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนโนนใหญ่จะเน้นการทำความเข้าใจกับชุมชนให้เห็นถึงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 14.35 การเรียนรู้พัฒนาอาชีพจากป่าชุมชน

ภาพที่ 14.36 ห้องเรียนศึกษาธรรมชาติสำหรับเยาวชน

2.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ป่าชุมชนป่าโนนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ จึงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งศึกษาธรรมชาติของเยาวชน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป เป็นห้องเรียนธรรมชาติเพื่อการศึกษาชนิดพันธุ์ไม้ ระบบนิเวศ ชีวิตสัตว์และแมลง สมุนไพรต่างๆ ที่ใช้ในการรักษาโรค ซึ่งมีมากมายหลากหลายในป่าชุมชนแห่งนี้ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพร เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จากป่าชุมชนอีกด้วย จึงถือได้ว่าเป็นสถานที่ศึกษาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้บุคคลทั่วไปเกิดการเรียนรู้ นอกจากนี้ทางชุมชนยังได้มีหนังสือที่รวบรวมความรู้ของท้องถิ่นนี้ไว้เผยแพร่ และมีการถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่นให้กับกลุ่มเยาวชนอีกด้วย

สำหรับการใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ มีดังนี้

2.5.1 เป็นแหล่งวัตถุดิบเพื่อการหัตถกรรม เช่น เครื่องจักรสานต่างๆ เป็นการสร้างรายได้ในระดับครัวเรือน แต่ก็มีการศึกษาและหาแนวทางการใช้ประโยชน์แบบพอเหมาะโดยไม่ทำลายธรรมชาติ ดังแสดงในภาพที่ 14.35

2.5.2 เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน เป็นแหล่งซับน้ำให้กับลำห้วยและเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนรอบๆ พื้นที่

2.5.3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านความสมบูรณ์ทางความหลากหลายทางธรรมชาติ มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติให้กับผู้มาท่องเที่ยว หรือเพื่อเป็นห้องเรียนศึกษาธรรมชาติสำหรับเยาวชน ดังแสดงในภาพที่ 14.36

2.5.4 เป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรของคนและสัตว์ มีความหลากหลายของชนิดพืช แบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ตามสภาพป่า เช่น ป่าเก็บเห็ด ป่าหน่อไม้ ป่าไม้ผลและพืชผักป่าต่างๆ นอกจากนี้ป่าโนนใหญ่ยังอุดมไปด้วยสมุนไพรนานาชนิด โดยมีการจัดตั้งกลุ่มหมอสุมไพรพื้นบ้าน

กิจกรรม 14.3.2

จับบอกถึงองค์ประกอบและเป้าหมายในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบการเรียนรู้

แนวตอบกิจกรรม 14.3.2

มีการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นป่าชุมชนต้นแบบ (best practice) มีการสะสมองค์ความรู้ และนำองค์ความรู้ไปขยายผลในพื้นที่อื่นต่อไป

ตอนที่ 14.4

การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน และการใช้ประโยชน์จากป่า

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 14.4 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 14.4.1 การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน
- 14.4.2 การจัดการป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์ด้านน้ำและพลังงาน

แนวคิด

1. การบริหารจัดการป่าชุมชนให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชนนั้น นอกจากจะศึกษาเรียนรู้ว่าทรัพยากรอะไรที่สามารถใช้บริโภคได้ ยังต้องมีการวางแผนบริหารจัดการ มีกฎกติกาว่าเก็บได้ฤดูกาลใด และควรเว้นการเก็บเมื่อใด รวมถึงการสร้างหรือปลูกเสริมเพิ่มเติม จึงจะทำให้ป่าชุมชนแห่งนั้นมีแหล่งอาหารสมบูรณ์ตลอดทั้งปี เก็บหาได้ทุกฤดูกาล
2. เมื่อป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และหากชุมชนสามารถบริหารจัดการป่าและน้ำได้อย่างสมดุล จะเกิดประโยชน์กับป่าและชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ชุมชนจะตระหนักถึงประโยชน์จากชุมชนและช่วยกันดูแลรักษาให้มีความสมบูรณ์ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 14.4 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนมีการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้
2. บอกถึงคุณค่าและประโยชน์จากป่าชุมชนได้

เรื่องที่ 14.4.1

การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน

ทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งที่เอื้ออำนวยปัจจัยสี่ให้กับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น หน่อไม้ เห็ด พืชผักกินได้ รวมทั้งแมลงต่างๆ เป็นการลดรายจ่ายในครัวเรือนให้กับชุมชน แต่เพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้ได้เอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน การจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยจะขอยกตัวอย่างกรณีศึกษาป่าชุมชนที่มีการบริหารจัดการเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน คือ ป่าชุมชนบ้านกุดดุก หมู่ 3 ต.ทรายมูล อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น และป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย หมู่ที่ 21 ต.แม่เป็น อ.แม่เป็น จ.นครสวรรค์ ทั้งนี้รายละเอียดของป่าชุมชนแต่ละพื้นที่ มีดังนี้

1. ป่าชุมชนบ้านกุดดุก หมู่ 3 ต.ทรายมูล อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น

1.1 ประวัติความเป็นมาป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านกุดดุกอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีถนนลาดยางตัดผ่านกลางป่า บริเวณรอบดอนเจ้าปู่ นั้น จะมีถนนล้อมรอบเป็นถนนที่ชาวบ้านใช้สัญจรไปไร่ไปนา ซึ่งเป็นพื้นที่เดิมที่ได้กันบริเวณที่ดอนไว้เป็นที่สิงสถิตของผีปู่ผีย่า เพื่อคอยคุ้มครองปกป้องดูแลชาวบ้านกุดดุกให้มีความสุข ดูแลข้าวกล้าพืชผลทางการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล ฉะนั้นในช่วงก่อนหรือหลังฤดูกาลทำนาหรือเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ชาวบ้านจะมีการเลี้ยงบ้าน โดยจะมาทำพิธีที่ป่าดอนปู่ตาแห่งนี้ โดยมี “ขจ่า” คือคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านคัดเลือกกันมาให้เป็นสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา หรือหากชาวบ้านมีกิจกรรมต่างๆ จะมีการมาบอกกล่าวเล่าหรือบนบานให้ปู่ตาลดบันดาลให้สำเร็จสมหวัง และหากใครละเมิดข้อห้ามของชุมชน หรือชาวอีสานเรียก “ชะล่า” อาจมีอันเป็นไปต้องมาขอขมาผีปู่ผีย่า ให้อโหสิกรรมยกโทษให้ซึ่งเป็นการดำเนินการตาม “ฮีดสิบสอง คลองสิบสี่” ซึ่งเป็นจารีตประเพณีของคนในชุมชนต้องปฏิบัติตาม

สำหรับความเชื่อเรื่องดอนเจ้าปู่ นั้น ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ โดยเฉพาะเรื่องการตัดไม้ไม่ว่าจะเป็นไม้ยืนต้นตายหรือไม้เป็นจะตัดไม่ได้ ถ้าผู้ใดตัดจะมีอันเป็นไป เช่น นอนฝันเห็นหรือไม่สบาย แต่ถ้าเป็นคนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาตัดต้นไม้เจ้าปู่ก็จะทำให้คนในหมู่บ้านไม่สบายมีปัญหาดังๆ ทั้งนี้เพราะไม่สามารถรักษาป่าไว้ได้ ถ้ามีความต้องการไม้เพื่อสร้างศาลาวัดต่างๆ ก็ต้องใช้ไม้แห่งที่ยืนตาย ในแต่ละปีจะมีการเลี้ยงห่อเจ้าปู่ 2 ครั้ง คือ เดือนยี่ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ กับเดือน 6 ก่อนลงมือการทำนา ขจ่าจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่ห่อเจ้าปู่ ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะนำไก่ต้ม 1 ตัว และเหล้าไปเลี้ยงที่ห่อเจ้าปู่ หลังจากนั้นจะมีการกินอาหารร่วมกันของชาวบ้านทุกปี

1.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านกุดดุกได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2543 เนื้อที่ 188 ไร่ บ้านกุดดุกตั้งอยู่ริมถนนลาดยางสายน้ำพอง-โคกสี-อำเภอเมืองขอนแก่น สภาพภูมิศาสตร์ของที่ตั้งหมู่บ้าน เป็นที่ราบสลับลูกคลื่น กล่าวคือ ทางด้านทิศตะวันตกและตะวันออกนั้นเป็นที่ดอน ทางด้านทิศเหนือเป็นที่ดอน ทิศใต้เป็นที่ลุ่ม บริเวณทิศใต้มีลำห้วย คือ ห้วยเก็กคด ล้อมรอบไปทางทิศตะวันออก ปัจจุบันมีสภาพต้นเขิน และพื้นที่ริมลำห้วยเป็นเขตปลูกข้าวที่สำคัญของหมู่บ้าน สภาพของหมู่บ้าน ลักษณะดินบริเวณที่ลุ่มเป็นดินร่วนปนทราย ที่ดอนเป็นดินดินหรือมีหน้าดินน้อยลึกลงไปเป็นดินลูกรัง ไม่มีปัญหาเรื่องดินเค็ม ดังนั้นสภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านจึงมีสภาพในการทำนาและการปลูกพืชไร่ซึ่งส่วนมากเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังและเกษตรกรได้ลดพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังเป็นการปลูกอ้อยเพื่อส่งโรงงานมากขึ้น

สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง มีความหนาแน่นประมาณ 90% ของพื้นที่ พันธุ์ไม้บริเวณป่าชุมชนบ้านกุดดุกมีพันธุ์ไม้หลายชนิด เช่น ต้นเหลื่อม ต้นสะเดาช้าง ต้นไซเต้น ต้นแก่นเทา ต้นแดงแซง ต้นอีเม็ง ต้นดุกใส ต้นค้อ ต้นบักกอก ต้นเขวา ต้นพันชาติ ฯลฯ

1.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านกุดดุกมีสภาพป่าที่สมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารของชุมชนเป็น “ป่าชุมชนที่กินได้ทุกตารางนิ้ว” เพราะจากผลการสำรวจพื้นที่ป่าพบชนิดพันธุ์ไม้และของป่ามากกว่า 360 ชนิด ซึ่งร้อยละ 80 เป็นไม้ผล พืชอาหารและสมุนไพร เหมาะสำหรับการศึกษาเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกทางด้านพืชอาหารและการใช้ประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน

ชุมชนมีความเข้มแข็งอาศัยวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเชื่อมาบูรณาการในการดูแลรักษาป่า มีการจัดทำปฏิทินการเก็บหาพืชอาหารจากป่าชุมชนตอนเจ้าปู่ และปฏิทินการเก็บหาแมลงและสัตว์ขนาดเล็กจากป่าชุมชนตอนเจ้าปู่ซึ่งทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้มีกินตลอดทั้งปี เก็บหาได้ทุกฤดูกาล

ป่าชุมชนบ้านกุดดุกได้รับรางวัลดีเด่นด้านป่าชุมชน แหล่งอาหารสมบูรณ์ โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2552

ภาพที่ 14.37 พืชผักพื้นบ้าน และสมุนไพรจากป่าชุมชนบ้านกุดดุก

1.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านกุดดุกนั้นโดยชาวบ้านให้การเคารพและรู้จักกฎของหมู่บ้านที่บอกสืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีตเรื่องห้ามตัดไม้ในเขตตอนเจ้าปู่ สำหรับอาหารธรรมชาติต่างๆ นั้นชาวบ้านสามารถหาเก็บได้ ซึ่งส่วนมากชาวบ้านจะบอกกล่าวเจ้าปู่ก่อน เช่น ลูกหลานขอเก็บผักไปกิน เป็นต้น การหาของชาวบ้านจะหาพอกิน ซึ่งผิดกับชาวบ้านอื่นที่เข้ามาหาครั้งละมากๆ บางครั้งมีการขโมยตัดไม้ หรือหาสมุนไพรเป็นจำนวนมากๆ เพื่อนำไปจำหน่าย

หมู่บ้านได้มีการออกกฎระเบียบเมื่อมีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นๆ มาตัดต้นไม้เพราะป่าอยู่ติดถนน และมีถนนรอบป่า ทำให้ตัดไม้ได้ง่าย เมื่อมีการออกกฎระเบียบผู้ใหญ่บ้านก็ประกาศให้ลูกบ้านทราบและนำไปแจ้งให้คณะกรรมการสภาตำบลรับทราบ และแจ้งให้ทราบทางอำเภอแต่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ทางอำเภอก็ทราบว่าหมู่บ้านใช้กฎระเบียบในการรักษาป่าแต่ก็มักปรากฏว่ามีการมาขอตัดไม้เขตป่า แต่ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการชาวบ้านก่อน ไม่ว่าจะเป็นวัด พระหรือทางราชการก็ตาม แต่ส่วนมากจะไม่ให้ตัดเพราะเป็นป่าไม้ที่ชาวบ้านช่วยกันรักษามานานแล้ว และเป็นป่าผืนใหญ่ในบริเวณนี้ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของคนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าผู้ใดตัดไม้ถ้าเป็นคนในหมู่บ้านจะทำการว่ากล่าวตักเตือน ถ้าเป็นคนนอกหมู่บ้านต้องให้คนเฒ่าคนแก่มาทำการพูดคุยตักเตือน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเรื่องกฎ

ระเบียบสำหรับชาวบ้านแล้วมีไม่ค่อยมากเพราะทุกคนเคารพเชื่อถือ แต่มีความจำเป็นสำหรับคนภายนอก หมู่บ้าน บ้านกุดดุกได้มีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2543 เป็นผู้ดูแลรักษากฎระเบียบต่างๆ และผ่านทางความเชื่อเรื่องผีดอนเจ้าปู่เป็นหลัก

ชาวบ้านมีการตั้งกฎระเบียบในการรักษาป่าชุมชนบ้านกุดดุก คือห้ามตัดไม้ในเขตป่าชุมชน ห้ามเก็บสมุนไพรเพื่อจำหน่าย ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนดอนเจ้าปู่ ห้ามนำสิ่งปฏิกูลหรือขยะทิ้งในเขตป่าชุมชนดอนเจ้าปู่

1.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านกุดดุกเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน เป็นธนาคารอาหารชุมชน (food bank) เป็นแหล่งเก็บหาของป่าของคนในชุมชน ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรสำหรับผู้สนใจ เช่น สันพร้ามอยุ่ สรรพคุณใบพอกแผลสดแผลงัดต่อย ชิง สรรพคุณลำต้นไต้ดิน ขับลม เครื่องเทศ แต่งกลิ่นอาหาร และเครื่องต้มเป็นยาร้อนใช้ถอนพิษไข้ สรรพคุณดอก ใบอ่อน มีรสขม ทำให้เจริญอาหาร และเป็นยาระบายแก้โรคประสาทนอนไม่หลับ จิว สรรพคุณเปลือกใช้แก้ท้องเสีย แก้บิด รากขับปัสสาวะ ตันตายใบเป็น สรรพคุณใบใช้ภายนอก ผาตสมาน ฆ่าเชื้อ ทำให้เลือดมาเลี้ยงมากขึ้น พอกฝี พอกแผล น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ใช้ภายใน เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ท้องเสีย แก้บิด เติยหอม สรรพคุณใบสด ตำพอก รักษาโรคหัด สุกใส โรคผิวหนัง แต่งกลิ่นอาหาร ถ่อน ทั้งถ่อน สรรพคุณเปลือกเข้ายาอายุวัฒนะ แก่นแก้ น้ำเหลืองเสีย บอระเพ็ด สรรพคุณเถามีรสขม เป็นยาแก้ไข้ ขับเสมหะ ประดู่ สรรพคุณเปลือกเป็นยาผาตสมาน รักษาโรคท้องเสีย โรคบิด ฯลฯ

พืชผักธรรมชาติ เช่น พืชที่เก็บส่วนดอกและต้นบริโภค เช่น ดอกกระเจียว หน่อไม้ หมาบกบ อีลอก อีสอย หมาน้อย หน่อเขียง อีอ่อม อีเอียง หน่อจืด หน่อไม้ไผ่ป่า ผักก้นตรง ฯลฯ และมีเห็ดต่างๆ เช่น เห็ดเพาะ เห็ดขอน เห็ดเพ็ก อีกทั้งยังมีแมงและแมลงมาก ที่สามารถจับเป็นอาหารได้ เช่น แมงจิ้งหรีด จีโป่ม และไข่มดแดง

ภาพที่ 14.38 เยาวชนศึกษาเรียนรู้พันธุ์ไม้ในป่าชุมชน

ภาพที่ 14.39 ชาวบ้านเก็บเห็ดในป่าชุมชน

สำหรับการใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ นั้น ส่วนใหญ่จะใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางธรรมชาติ พืชสมุนไพรต่างๆ มีปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป ดังแสดงในภาพที่ 14.38 และ 14.39

2. ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย หมู่ที่ 21 ต.แม่เป็น อ.แม่เป็น จ.นครสวรรค์

2.1 ประวัติความเป็นมา

บ้านคลองห้วยหวายตั้งอยู่ภายในพื้นที่หมู่ที่ 21 ต.แม่เป็น อ.แม่เป็น จ.นครสวรรค์ อดีตขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 7 บ้านเขาแหลม เนื่องจากมีพื้นที่ห่างไกลกันและมีประชากรจำนวนมากจึงขอแยกเป็นหมู่ที่ 21 บ้านคลองห้วยหวาย เมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยมีนายเพระ สีขำ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ปัจจุบันมีนายเดช เขียวเขตรวิทย์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่อ้อย มันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด ถั่วเขียว ทำนาและรับจ้างทั่วไป

ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากต่างจังหวัด เพื่อมาจับจองที่ดินทำกิน ได้แก่จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์ และบางส่วนในภาคอีสาน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยภาคกลาง และบางส่วนมาจากภาคอีสาน ประชากรบ้านคลองห้วยหวายมีจำนวน 115 หลังคาเรือน จำนวน 418 คน มีเนื้อที่ทั้งหมด 5,317 ไร่

2.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวายได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2551 เนื้อที่ 2,421 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวายตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่วังก์-แม่เป็น มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบ มีความลาดชันเล็กน้อยมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 150-300 เมตร สังคมพืชเป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังเป็นป่าค่อนข้างโปร่ง ดินไม่ชื้นแฉะ พันธ์ไม้เด่น ได้แก่ เต็งรัง กระพี้จั่น ขว้าง ส้มกบ ส่วนบริเวณป่าเบญจพรรณ เป็นป่าที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่

และขึ้นหนาแน่น มีต้นไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่ปะปน พันธุ์ไม้เด่น ได้แก่ ประดู่ มะค่าโมง กระบก สวอง และแดง

ด้านทรัพยากรสัตว์ป่า ป่าชุมชนแห่งนี้มีปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด เนื่องจากมีพื้นที่ป่าเชื่อมกันกับเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีความสำคัญเป็นอาณาเขตการหากินของสัตว์ป่าหลายชนิด ที่มีการแพร่กระจายพันธุ์ในพื้นที่ ได้แก่ กระรอกทองแดง กระจอน กระแตเหนือ อ้นเล็ก หมูป่า เก้งธรรมดา อีเห็นข้างลาย และนกอีกหลายชนิด

2.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวายมีความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ สังคมพืช เป็นป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ มีไม้ขนาดใหญ่ขึ้นหนาแน่นและมีต้นไม้ขึ้นปะปน สามารถจำแนกตามวิธีการใช้ประโยชน์เป็น 5 กลุ่ม คือ พืชสมุนไพร 26 ชนิด เช่น ตูมกา มะขามป้อม พืชอาหาร 12 ชนิด เช่น ตะคร้อ แห้วหางค่าง กระเจียวขาว พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย 14 ชนิด เช่น แดง ประดู่ สัก มะค่าโมง พืชใช้สอย 21 ชนิด เช่น ยมหิน กระพี้จั่น และพืชไม้ดอกไม้ประดับ 28 ชนิด เช่น กล้วยไม้ป่า เนื่องจากมีพื้นที่เพิ่มเติมต่อกับอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จึงเอื้อต่อการอยู่อาศัยของสัตว์ป่า ประกอบด้วยสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 10 ชนิด นก 84 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 13 ชนิด และพบเห็ดราจำนวน 30 ชนิด ซึ่งบางชนิดมีความสำคัญคือ เป็นอาหารของชุมชน เช่น เห็ดเผาะ เห็ดกระด้าง เห็ดระโงก เห็ดโคน เป็นต้น

ด้านบริหารจัดการป่าชุมชนได้ ดำเนินการสำรวจจัดทำแนวเขตป่าและการตั้งกฎกติกาที่ชัดเจน และดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดทุกปี ได้แก่ ด้านการฟื้นฟูดูแล เช่น การปลูกฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม การปลูกพืชอาหาร ด้านการเฝ้าระวังป้องกันป่า เช่น การทำแนวเขต แนวป้องกันไฟป่า การลาดตระเวนป่า การตั้งจุดสกัด การบวชป่า การเข้าร่วมเครือข่าย รสทป. การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ การสำรวจการใช้ประโยชน์จากป่า และด้านเยาวชน เช่น การจัดตั้งเครือข่ายเยาวชนรักษ์ป่า และการจัดค่ายเยาวชน

2.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

การดำเนินงานตามแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวายแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 5 แผนงานประกอบด้วย

2.4.1 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนและบุคคลทั่วไปได้รับทราบภารกิจด้านการจัดการป่าชุมชน โดยใช้รูปแบบสื่อประเภทต่างๆ ตามความเหมาะสม ได้แก่ โครงการจัดทำป้ายแสดงแนวเขตป่าชุมชน เขตอนุรักษ์ โครงการอบรมอาสาสมัครนักสื่อความหมาย โครงการจัดทำลานทางเดินเท้าค่ายพักแรม โครงการจัดหาอุปกรณ์ค่ายพักแรม โครงการค่ายเยาวชนรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการจัดทำเว็บเพจ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่และสื่อความหมาย โครงการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติโครงการจัดทำสื่อความหมาย/แผ่นพับ/วีดิทัศน์/ภาพวาด/ป้าย

2.4.2 ด้านการรักษาป่าเพื่อเป็นการดูแลป่ามิให้มีการบุกรุก ทำลายหรือยึดทำลายโดยมนุษย์หรือธรรมชาติ เช่น ไฟป่า ให้ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิมหรือมากขึ้นกว่าเดิม ได้แก่ โครงการจัดทำแนวป้องกันไฟ โครงการรับรองการจัดทำและปรับปรุงกฎ ระเบียบ กติกา ในการจัดการ

ป่าชุมชนและประกาศใช้โดยท้องถิ่น โครงการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการป่าชุมชน โครงการลาดตระเวนตรวจตราป้องกันการทำลายป่าชุมชน โครงการจัดตั้งจุดสกัดในเขตป่าชุมชน

2.4.3 ด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่า เพื่อเป็นการปรับปรุงพื้นที่ป่าที่เคยถูกบุกรุกทำลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น หรือพัฒนาพื้นที่ป่าให้มีความหลากหลายทั้งจำนวนและชนิดพันธุ์พืช โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกไม้ป่ากินได้เพื่อเป็นแหล่งอาหารให้กับชุมชน รวมทั้งการจัดการเพื่อให้ป่าชุมชนเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดทำฐานข้อมูลป่าชุมชน และยื่นขอจัดตั้งป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ การฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชุมชนด้วยการประกาศปิดพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อให้ธรรมชาติฟื้นตัวเอง การจัดทำโรงเรียนและเพาะชำกล้าไม้ การปลูกป่าเสริมเพิ่มความสมบูรณ์ในเขตป่าชุมชน

2.4.4 ด้านการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น แหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชนหรือเป็นการจัดการองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการป่าให้กับสมาชิกในชุมชน ได้แก่ โครงการศึกษาวิจัยการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยชุมชน โครงการศึกษาวิจัยความพึงพอใจ ทักษะคิดต่อการจัดการป่าชุมชนของชุมชน โครงการศึกษาวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศในป่าชุมชน โครงการศึกษาวิจัยติดตามการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในป่าชุมชน โครงการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบและเป็นอุปสรรคต่อการจัดการป่าชุมชน

2.4.5 ด้านอำนาจการและอื่นๆ ที่สนับสนุนการดำเนินโครงการป่าชุมชน ได้แก่ โครงการสนับสนุนการประชุมคณะกรรมการระดับชุมชนและระดับท้องถิ่น โครงการศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชน โครงการสัมมนาความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรและการจัดการป่าชุมชนระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง โครงการอบรมพัฒนาคณะกรรมการป่าชุมชนด้านธรรมาภิบาลในการทำงานด้านการอนุรักษ์ โครงการอบรมพัฒนาศักยภาพให้ความรู้ด้านกฎหมายป่าไม้และที่ดิน โครงการจัดทำแผนที่ GIS เขตป่าชุมชน โครงการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น/ชุมชน/องค์กรภาคเอกชน โครงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กฎ ระเบียบ กติกาป่าชุมชน

2.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยห้วยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชผัก ไม้กินได้ เห็ดต่างๆ มากมาย จึงเป็นเสมือนคลังอาหารและยาขนาดใหญ่ ดังแสดงในภาพที่ 14.40 ด้วยแนวคิดที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ป่าชุมชนเป็นของส่วนรวมมิใช่ของบุคคลใดคนหนึ่งหรือของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น จึงมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนภายนอกพื้นที่ได้มีโอกาสเข้าใช้และแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ เช่นเดียวกับประชาชนภายในพื้นที่ ดังนั้น จึงแบ่งประเภทของบุคคลที่เข้าใช้และแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ป่าชุมชนได้เป็นสองประเภท คือ ประชาชนภายในพื้นที่กลุ่มหนึ่งและประชาชนภายนอกพื้นที่อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งชุมชนได้มีการวางกติกาในการเก็บหาและจัดให้มีการลาดตระเวนป่าของชาวบ้าน ดังแสดงในภาพที่ 14.40 และ 14.41

สำหรับการใช้ประโยชน์จากป่าด้านการท่องเที่ยวและการศึกษา ได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติระยะทาง 2.1 กิโลเมตร ศูนย์เรียนรู้ 11 จุด ซึ่งมีเยาวชน นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจเข้ามาศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 14.40 ชาวบ้านเก็บหาของป่าเพื่อการยังชีพ

ภาพที่ 14.41 การตรวจลาดตระเวนป่าของชาวบ้าน

กิจกรรม 14.4.1

จงอธิบายถึงการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน

แนวตอบกิจกรรม 14.4.1

คณะกรรมการป่าชุมชนและชุมชนต้องร่วมกันกำหนดกฎกติกาในการใช้ประโยชน์ และดูแลฟื้นฟู
เพิ่มพูน เพื่อเป็นแหล่งอาหารที่ยั่งยืน เช่น การกำหนดปริมาณในการเข้าเก็บหาของป่า หรือมีการงดเว้น
การหาของป่าในบางฤดูกาล เป็นต้น

เรื่องที่ 14.4.2

การจัดการป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์ด้านน้ำและพลังงาน

การอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารมีความสำคัญกับวิถีชีวิตชุมชนรอบบริเวณป่า เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค รวมทั้งใช้ในการทำการเกษตรของชุมชน การบริหารจัดการน้ำจากป่าชุมชนให้ไหลตลอดทั้งปีได้ ต้องมีกิจกรรมเพื่อการบำรุงรักษาแหล่งต้นน้ำ เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การปลูกป่าเสริม การฟื้นฟูป้องกันรักษาป่า หรือแม้แต่อาศัยความเชื่อจารีตประเพณีในการดูแลรักษาป่าชุมชนเพื่อการบริหารจัดการน้ำ ตัวอย่างเช่นการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ต.แม่กาสา อ.แม่สวด จ.ตาก และนอกจากจะมีแหล่งน้ำไว้ใช้สอยอุปโภคบริโภคตลอดทั้งปีแล้ว ยังนำพลังน้ำมาผลิตพลังงานไฟฟ้าให้กับชุมชนได้อีกด้วย ดังที่ได้พบในป่าชุมชนบ้านสามขา หมู่ 6 ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

1. ป่าชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ต.แม่กาสา อ.แม่สวด จ.ตาก

1.1 ประวัติความเป็นมาป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านแม่กีดหลวง ตั้งอยู่ที่ ต.แม่กาสา อ.แม่สวด จ.ตาก เดิมเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติละเมา และบริเวณพื้นที่ป่าด้านทิศตะวันตกได้ถูกบุกรุก ซึ่งทางราชการได้มอบให้สำนักงานปฏิรูปที่ดิน (สปก.) จัดสรรให้ราษฎรทำกินในพื้นที่บางส่วน แต่พื้นที่ในส่วนที่มีได้มอบให้ สปก. ได้ถูกบุกรุกจับจองทั้งที่ได้กั้นออกให้เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติ ซึ่งหากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไป พื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติบริเวณนี้จะหมดลงอย่างแน่นอน

ราษฎรในหมู่บ้านนำโดยท่านพระครูบาบุญไชย กาญจน ผู้มีบทบาทสำคัญในการนำชาวบ้านร่วมกันพัฒนาชุมชนและช่วยกันดูแลรักษาป่ารักษาแหล่งน้ำของชุมชนโดยครูบาบุญไชย กาญจน ได้เล็งเห็นว่าในป่าชุมชนถูกทำลายไปมาก จึงหาวิธีที่จะอนุรักษ์ป่าให้สมบูรณ์เพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำ ป่าต้นน้ำลำธารให้คงสภาพป่าดั้งเดิม ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาจะทำให้ชาวบ้านเกรงกลัวในพิธีกรรมและไม่ทำลายป่า อีกทั้งยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ไปถึงชั่วลูกชั่วหลาน และชุมชนได้ประชุมปรึกษารื้อถอน เห็นชอบที่จะขอใช้พื้นที่ป่าบริเวณนี้ในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อราษฎรจะได้ช่วยกันดูแลและได้รับประโยชน์จากป่า โดยที่ป่าก็ยังเป็นป่าที่มีสภาพสมบูรณ์

1.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านแม่กีดหลวงได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2546 เนื้อที่ 875 ไร่ ป่าชุมชนแม่กีดหลวงเป็นภูเขาสูงชันสลับลำห้วย บริเวณห้วยหุบเขาเป็นป่าดิบชื้น บริเวณสันเขาเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้สักขึ้นปะปน ในลำห้วยมีน้ำไหลตลอดปี โดยมีห้วยขุนและห้วยแม่ปะ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร สภาพป่ายังอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์ มีไม้ไผ่ขึ้นปะปนหลายชนิด เช่น ไผ่ป่า ไผ่ขาง ไผ่บง มีสัตว์ป่าขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น ไก่ป่า นก กระรอก ตะกวด กิ้งก่าบิน หมี หมูป่า เก้ง และยังมีถ้ำอยู่อีก 4 แห่ง คือ ถ้ำโขง และถ้ำเสือ ถ้ำกัวป่าไผ่ ถ้ำพระเจ้าแก้ว

1.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

ป่าชุมชนแม่กั๊ดหลวง เกิดขึ้นได้จากแนวคิดของท่านพระครูบาทูญไชย เกจิอาจารย์ชื่อดัง เทพเจ้าแห่งลุ่มน้ำเมย อดีตเจ้าอาวาสวัดมัตตานุสรณ์ “ป่าพื้นสุดท้าย เป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงคนแม่กั๊ดหลวง” จะมีการทำพิธีสืบชะตาป่า ซึ่งเป็นประเพณีที่ชุมชนทำขึ้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจของคนแม่กั๊ดหลวง ในการช่วยกันป้องกันดูแลรักษาป่าผืนสุดท้าย เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของคนในชุมชน พร้อมกับต่อต้านการบุกรุกทำลายป่าของคนในชุมชนและพื้นที่ตำบลใกล้เคียง และจุดเด่นของป่าอีกอย่างหนึ่งยังมีต้นมะเดื่อชุมพรขนาดใหญ่ 23 คนโอบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้อีกด้วย

ดำเนินการในลักษณะของคณะกรรมการผ่านการประชาคม มีวาระในการดำเนินงาน มีการปลูกจิตสำนึกประชาชนและเยาวชนดูแลป่าชุมชน มีแนวทางการดูแลและรักษาป่าและกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ มีการทำแผนงานโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์กรอื่นๆ มีการระดมทุนเพื่อใช้ในการดูแลรักษาป่าชุมชน และพัฒนาให้เป็นป่าแห่งการเรียนรู้

ป่าชุมชนแม่กั๊ดหลวงได้รับรางวัลป่าชุมชนชนะเลิศระดับประเทศ รางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2557

ภาพที่ 14.42 ชุมชนร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำ

ภาพที่ 14.43 ฝายกักเก็บน้ำในป่าชุมชนบ้านแม่กัสดหลวง

1.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านแม่กัสดหลวงมีแผนงานพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจัดอบรมอาสาสมัครและราษฎรเป็นประจำทุกปี ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาสา นอกจากนี้ราษฎรในหมู่บ้านได้ไปศึกษาดูงานป่าชุมชนที่บ้านทุ่งยาว จังหวัดลำพูน เมื่อปี 2542 โดยได้รับงบประมาณจากกองทุนการลงทุนเพื่อสังคม (SIF) นอกจากนี้ยังมีราษฎรในท้องที่ตำบลแม่กาสาและใกล้เคียง ได้ใช้ประโยชน์ผืนป่าแห่งนี้แหล่งต้นน้ำลำธาร เพื่อใช้ในการเกษตรและอุปโภคบริโภคในครัวเรือน และเป็นแหล่งเก็บหาของป่าเพื่อการยังชีพ

แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของชุมชน จะใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน คือ การป้องกัน การใช้ประโยชน์ การบำรุงรักษา และการฟื้นฟูสภาพป่า กิจกรรมที่มีความโดดเด่น เช่น การจัดการดูแลรักษาป่าต้นน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี การร่วมมือระหว่างชุมชน องค์การภาคเอกชน และภาครัฐ และที่เด่นๆ ก็คือ พิธีสืบชะตาป่าเป็นประเพณีสืบชะตาป่าที่ป่าชุมชนบ้านแม่กัสดหลวงได้ริเริ่มมาตั้งแต่ท่านพระครูบาบุญไชยภานุจโน เพื่อให้คนรุ่นหลังมีแนวคิดที่จะรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้เพื่อให้เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติและเป็นแหล่งศึกษาทางธรรมชาติของคนรุ่นต่อไป ส่วนพิธีการสืบชะตาป่าก็จะคล้ายกับการสืบชะตาป่าทั่วไปแต่จะแตกต่างกันที่การใช้ผ้าในการผูกต้นไม้ที่อื่นจะใช้ผ้าสีเหลืองแต่ที่ชุมชนแม่กัสดหลวงจะใช้ผ้าสี 3 สี แทน ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อในอดีต ในช่วงแรกที่เคยผูกด้วยผ้าเหลืองแล้วปรากฏเหตุการณ์ไม่ปกติแก่คนในหมู่บ้าน และชาวบ้านก็เชื่อว่าเจ้าป่าเจ้าเขาดังไม่พอใจของคนในชุมชนก็เลยหันมาใช้ผ้า 3 สี แทน โดยกิจกรรมที่ทำกันทุกปีของป่าชุมชนแม่กาสา คือ การปลูกป่า ซึ่งมีหลายหน่วยงานเข้าร่วมกิจกรรม และที่สำคัญมีการบริหารจัดการน้ำในลักษณะประปาภูเขาให้กับคนในชุมชน โดยนำผลตอบแทนที่ได้รับนำมาเป็นกองทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนต่อไป

1.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

1.5.1 เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร คัดความชุ่มชื้นสู่ป่าช่วยฟื้นฟูสภาพป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์ และเป็นประปาภูเขาหล่อเลี้ยงชีวิตคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

- 1.5.2 เป็นห้องเรียน แหล่งศึกษาธรรมชาติของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป
- 1.5.3 เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน
- 1.5.4 เป็นแหล่งอาหารให้กับคนในชุมชน ผักกูด ผักหนาม ผักลิ้นแล่น ผักชะอม กระเทียม ผักกระตอม ดอกกะเจียว ผักบอนเตา เห็ดโคน หยวกกล้วยป่า หัวปลี ยอดสามสิบ ดอกก้าน น้ำผึ้ง
- 1.5.5 เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

2. ป่าชุมชนบ้านสามขา หมู่ 6 ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

2.1 ประวัติความเป็นมา

เดิมหมู่บ้านสามขาเคยมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อมีการเปิดสัมปทานป่าไม้ในช่วงปี 2501-2503 ส่งผลให้เกิดความแห้งแล้งในพื้นที่การเกษตร ชาวบ้านต้องบุกเบิกป่าต้นน้ำเพื่อทำไร่เลื่อนลอย แหล่งน้ำหลายแห่งแห้งขอด ปี 2521 ชาวบ้านร่วมกันทำประปาภูเขาอย่างเป็นระบบ กลายเป็นต้นแบบให้กับหลายชุมชน แต่ปัญหาไฟป่าที่เกิดจากการบุกเบิกป่าทำให้ห้วยแม่อิงแห้งขอดอีกครั้งในปี 2523 ชาวบ้านมีโอกาสดำเนินการขอพระราชทานพระกรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขณะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร โดยกราบทูลปัญหาความแห้งแล้ง จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมชลประทานเร่งให้ความช่วยเหลือ โดย ได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่อิงให้กับบ้านสามขาเพื่อเป็นแหล่งเก็บน้ำสำหรับชุมชน

ชุมชนบ้านสามขายึดแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ พ.ศ. 2541 แรงจูงใจที่ทำให้ชุมชนได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงน้อมนำมาปฏิบัติ คือ ภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น เมื่อชาวบ้านสำรวจหนี้สิน พบว่าส่วนใหญ่มีหนี้สินจำนวนมาก ได้นำข้อมูลมาบอกกล่าวให้กับคนที่เข้าร่วมเวทีประชาคมรับทราบ ทุกคนที่ได้เข้าร่วมเวทีต่างตกใจกับหนี้สินที่มีขึ้นกับชุมชนเล็กๆ จึงได้เริ่มหาข้อมูลต้นเหตุจากหนี้สินก่อน พอรู้สถานการณ์และได้รับทราบการกู้หนี้ยืมสินของชาวบ้าน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เห็นปัญหาและสาเหตุของการเป็นหนี้ ซึ่งเกิดจากความฟุ่มเฟือยจากการลงทุนโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการไปศึกษาดูงานในเครือข่ายของสันติอโศก ไปดูวิถีชีวิต การที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะการลดละอบายมุข การพนัน สิ่งเสพติดทั้งหลาย มีการเก็บข้อมูลมาเล่าสู่เวทีประชาคมและแบ่งกลุ่มทดลองทำ แล้วนำผลที่ได้มาแลกเปลี่ยนกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหน่วยงานของรัฐและภาคประชาชน และนำมาปรับใช้ในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตามแม้จะแก้ปัญหาหนี้สินในชุมชนได้ แต่ปัญหาความแห้งแล้งและไฟป่าที่เกิดขึ้นเป็นประจำยังไม่สามารถแก้ไขได้ ในช่วงน้ำหลาก ตะกอนที่เกิดจากเศษไฟไหม้จะไหลลงมากันอ่างเก็บน้ำ ทำให้ดินเขินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ เกิดความแห้งแล้ง ในปี 2545 แกนนำชุมชนและกลุ่มเยาวชนได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานสร้างฝายที่ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำรินำมาดำเนินการลงมือทดลองทำ โดยมีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุนจนสามารถคืนความชุ่มชื้นสู่ป่าได้ในที่สุด

2.2 ลักษณะพื้นที่และสภาพป่า

ป่าชุมชนบ้านสามขาได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2553 เนื้อที่ 7,000 ไร่ ลักษณะป่าชุมชนบ้านสามขาจัดเป็นป่าประเภทไม้ผลัดใบ คือ ป่าเบญจพรรณ ป่าชนิดนี้มีอยู่ประมาณ 90% ของพื้นที่ โดยทั่วไปเป็นป่าโปร่ง พื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชัน

ประกอบด้วยต้นไม้มขนาดกลางเป็นส่วนมาก พื้นที่ป่าไม้รักทึบมีพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ฯลฯ

ป่าชุมชนบ้านสามขาอยู่ในบริเวณพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาล้อมรอบด้วยภูเขาสูง มีลำน้ำแม่จางอันเป็นแม่น้ำสำคัญของอำเภอแม่ทะ ไหลผ่านกึ่งกลางพื้นที่ โดยแบ่งเป็น 3 โซน คือ โซน ก) เป็นป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ครอบคลุมพื้นที่บริเวณห้วยสามขา ห้วยแม่อิง ห้วยหาด และห้วยกันจั่ว ป่าโซนนี้ห้ามตัดไม้ทุกชนิด โซน ข) เป็นป่าที่อนุญาตให้ใช้ไม้ใช้สอยได้ตามความเหมาะสม ครอบคลุมพื้นที่ม่อนดอยเปียง ม่อนกันจั่ว และห้วยป่ากุด โซน ค) เป็นป่าหัวไร่ปลายนา ชุมชนใช้ไม้ทำฟืน ครอบคลุมบริเวณสันห้วยโป่ง ห้วยต่อ ห้วยโทกแฮด และห้วยป่าดำ

2.3 จุดเด่นของป่าชุมชน

ชุมชนบ้านสามขา เป็นหมู่บ้านต้นแบบของการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะในเรื่องการทำฝายชะลอน้ำและดักตะกอนและพลังงานไฟฟ้าพลังน้ำ การรักษาป่าของคนต้นน้ำ เพื่อให้คนปลายน้ำได้มีน้ำสะอาดใช้ ได้เห็นป่าที่สวยงาม ได้เห็นฝายแล้วรู้สึกได้ถึงสายน้ำเย็น และบ่งบอกถึงความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน จนเป็นที่มาของบทเรียนแห่งความสำเร็จต่อสังคม คนบ้านสามขาผ่านวิกฤติ ผ่านการลองผิดลองถูก ผ่านการเรียนรู้ ที่ต้องใช้ความเพียรและความอดสาเหมาไม่น้อยจนประสบความสำเร็จในทุกวันนี้

2.3.1 ต้นแบบประปาไม่ไฟ ชาวบ้านได้ร่วมกันทำประปาภูเขาจากแหล่งน้ำห้วยแม่อิง จากนั้นก็ช่วยกันสร้างระบบประปาไม่ไฟในปี 2522 “ประปาไม่ไฟ” กลายเป็นต้นแบบงานประปาธรรมชาติให้กับหลายชุมชน

2.3.2 จากฝายสู่การสร้างเครือข่าย การรณรงค์เรื่องการป้องกันไฟป่าควบคู่กับการทำฝาย ทำให้ตะกอนจากการเผาไหม้ลดลง ฝายใส่ไม้ที่ทำเป็นชั้นๆ จากบนภูเขาช่วยดักตะกอนธรรมชาติ และช่วยชะลอแรงน้ำ การตื่นขึ้นลดลง และปริมาณน้ำเต็มอ่างเก็บน้ำ บ้านสามขาในวันนี้ มีฝายกว่า 3,000 ฝายรอบบริเวณป่า มีน้ำใช้ตลอดปี ดังแสดงในภาพที่ 14.44 และ 14.45 มีสัตว์ป่ากลับมาอาศัย มีอาหารจากป่า มีรายได้เสริมจากการหาของป่า กลุ่มเยาวชนมีการสร้างกระบวนการเครือข่ายป่าชุมชน เผยแพร่การทำงานไปสู่ชุมชนรอบนอก และมีผู้สนใจมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงาน ทั้งเรื่องการทำฝาย การเกษตรปลอดสารเคมี และการทำปุ๋ยอินทรีย์

ชุมชนบ้านสามขา ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 10 ประจำปี พ.ศ. 2551 ประเภทชุมชน และรางวัลป่าชุมชนชนะเลิศระดับภาค (ภาคเหนือ) โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2553

ภาพที่ 14.44 การบริหารจัดการน้ำในป่าชุมชน

ภาพที่ 14.45 ฝ่ายชะลอน้ำในป่าชุมชนบ้านสามขา

2.4 การบริหารจัดการป่าชุมชน ป่าชุมชนบ้านสามขามีแนวทางในการบริหารจัดการและดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ดังนี้

2.4.1 กำหนดพื้นที่ป่า 3 โซน เพื่อการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ชาวบ้านมีแหล่งอาหารพื้นบ้าน และมีรายได้เสริม เช่น ไข่มดแดง น้ำผึ้ง เห็ดชนิดต่างๆ

โซน ก) เป็นป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ครอบคลุมพื้นที่บริเวณห้วยสามขา ห้วยแม่ือง ห้วยหาด และห้วยก้านจัว ป่าโซนนี้ห้ามตัดไม้ทุกชนิด

โซน ข) เป็นป่าที่อนุญาตให้ใช้ไม้ใช้สอยได้ตามความเหมาะสม ครอบคลุมพื้นที่ม่อนดอยเปียง ม่อนก้านจัว และห้วยป่ากูด

โซน ค) เป็นป่าหัวไร่ปลายนา ชุมชนใช้ไม้ทำฟืน ครอบคลุมบริเวณสันห้วยโป่ง ห้วยต่อ ห้วยโทกแฮด และห้วยป่าดำ

2.4.2 การบริหารจัดการพลังงานจากน้ำเพื่อการใช้ตัวอย่างคุ้มค่า โดยได้รับความร่วมมือจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ร่วมสนับสนุนการลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำ (ในโครงการโรงไฟฟ้าผามองคล 9 ตำบล 9 เมกกะวัตต์) ชุมชนบ้านสามขาได้ร่วมมือกันก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก โดยก่อนที่จะปล่อยน้ำไปใช้ในการเกษตร ก็นำมาผลิตกระแสไฟก่อน และกรณีที่ถึงฤดูน้ำหลากก็ไม่ปล่อยให้ล้นสปริงเวย์ไปเฉยๆ ก็เอามานำไฟผลิตไฟฟ้า โรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กที่บ้านสามขามีกำลังผลิตอยู่ที่ 18-22 Kw ติดตั้งอยู่ที่บริเวณประตูระบายน้ำของอ่างเก็บน้ำบ้านสามขา สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ขั้นต่ำอย่างน้อย 4 เดือนต่อปี

2.4.3 การทำแนวกันไฟ พร้อมชุดตรวจเวรยามในการดับไฟป่า สามารถป้องกันไฟป่าได้ ทำให้ป่ามีความชุ่มชื้น ในปัจจุบันหากมีไฟป่า แม้ในยามคำคืนตึกดินชุมชนก็จะระดมกำลังกันไปช่วยดับ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนบ้านสามขามีความเข้าใจว่าไฟป่าทำลายป่าอย่างมหันต์ พืชคลุมผิวดินหรือแม้แต่ใบไม้ที่ร่วงหล่นก็ถูกไฟไหม้จนหมดสิ้นพอลถึงฤดูฝน น้ำก็จะไหลหลากเอาความอุดมสมบูรณ์ของดินพังทลายไปกับกระแสน้ำ

2.4.4 การบริหารจัดการป่าชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการป่าชุมชน มีกฎระเบียบ ในเขตอนุรักษ์ห้ามตัดไม้ทุกชนิด รวมทั้งไม้ยืนต้นตาย มีการกำหนดกฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านสามขา คณะกรรมการจะจัดประชุมชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านเพื่อระดมความเห็น ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่า ข้อห้าม และบทลงโทษ เมื่อได้ความคิดเห็นจากแต่ละหมู่บ้าน คณะกรรมการจะรวบรวมความเห็น และกำหนดเป็นร่างกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านสามขาขึ้น จากนั้นนำกลับไปประชุมเพื่อขอมติจากชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน เมื่อได้รับฉันทานุมัติจากชาวบ้านทุกหมู่บ้านแล้ว จึงกำหนดเป็นกฎระเบียบของป่าชุมชน และจะมีการประชุมหารือร่วมกันเพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

2.4.5 จัดระบบเหมืองฝายที่กลายเป็นต้นแบบให้กับชุมชนหลายแห่ง มีการกำหนดกฎกติกาในการใช้น้ำ มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่นที่มาศึกษาดูงานเพื่อเป็นแบบอย่างในการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม

2.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านสามขาเป็นป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ยังสามารถบริหารจัดการรูปแบบการใช้ประโยชน์ โดยการพัฒนาเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำให้กับชุมชน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาของภาครัฐในด้านการส่งเสริมพลังงานทดแทน และสามารถสร้างมูลค่าให้กับชุมชน

สำหรับประโยชน์ด้านอื่นๆ มีดังนี้

2.5.1 เป็นแหล่งอาหารเพื่อการยังชีพและเป็นแหล่งสมุนไพรของคนในชุมชน

2.5.2 เป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชนโดยทรัพยากรป่าไม้ไม่ถูกทำลาย เช่น ไม้พิน ฯลฯ

2.5.3 เป็นแหล่งวัตถุดิบเพื่อการหัตถกรรม เช่น เครื่องจักรสานต่างๆ เป็นการสร้างรายได้ในระดับครัวเรือน

2.5.4 เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และการเกษตร

2.5.5 เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เนื่องจากสภาพป่ามีความสมบูรณ์ มีจุดสนใจบริเวณฝายกักเก็บน้ำซึ่งมีสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม

2.5.6 เป็นสถานที่ศึกษาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้บุคคลทั่วไปเกิดการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กิจกรรม 14.4.2

จบออกถึงองค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างยั่งยืน

แนวตอบกิจกรรม 14.4.2

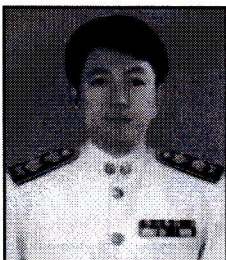
องค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการดูแลรักษาและพัฒนาป่าชุมชนและแหล่งต้นน้ำของชุมชน มีกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากน้ำ และการนำรายได้บางส่วนกลับมาดูแลรักษาป่าชุมชน

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2558). คู่มือการปฏิบัติงานกิจกรรมการบริหารจัดการพื้นที่โดยการสนับสนุนจากภาครัฐ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพรทศศาสนาแห่งชาติ.
- _____. (2558). คู่มือการปฏิบัติงานตามแนวทางการจัดทำโครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้. กรุงเทพฯ: ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2558). 60 ป่าชุมชน ... ต้องห้ามพลาด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพรทศศาสนาแห่งชาติ.
- _____. (2558). 60 พรรณไม้มีคุณค่าจากป่าชุมชน. กรุงเทพฯ.
- ปฎิณญา เฉลิมสุข. (2561). โรงไฟฟ้าพลังน้ำดิบป่าละบ้านสามขา ชุมชนกับการเรียนรู้กันอย่างรู้ค่า. จาก http://vijai.trf.or.th/re_detail.asp?topicid=208 สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2561.
- สำนักงาน กปร. (2540). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ.
- อนวงศ์ แซ่ตั้ง. (2551). ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 10 ประจำปี 2551 ประเภทชุมชน (ชุมชนเมืองเครือข่ายชุมชน) ชุมชนบ้านสามขา ต้นแบบ “ฝาย” ของคนต้นน้ำ. จาก <http://pttinternet.pttple.com> สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2561.

ประสบการณ์การจัดการป่าชุมชนในประเทศไทย

อาจารย์พิชัย เอกศิริพงษ์

ชื่อ

อาจารย์พิชัย เอกศิริพงษ์

วุฒิ

วท.บ. (วนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศศ.ม. (สาขาวิชานโยบายและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม)
มหาวิทยาลัยเกริก

ตำแหน่ง

ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน
สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้

หน่วยที่ปรับปรุง หน่วยที่ 14